

مطالعه تطبیقی مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی ایران و برخی از کشورهای جهان^۱

سید محسن شیخ الاسلامی^۲

چکیده

امروزه، اصل مصونیت نمایندگان مجالس قانونگذاری، از جمله مقولاتی است که در کشورهای جهان پذیرفته شده است. اما، با گسترش نظام های مبتنی بر دموکراسی، ملاحظه می گردد که با اهمیت یافتن هر چه بیشتر اصل مساوات اشخاص در برابر قانون و تفوق عدالت اجتماعی بر سایر اهداف مورد نظر در کشورها، ما شاهد کاهش مصونیت ها از جمله مصونیت پارلمانی هستیم. در این پژوهش با بررسی مصونیت پارلمانی در کشورهای غربی و کشورهای مسلمان به این نتیجه دست می یابیم که اصل مصونیت پارلمانی در قوانین اساسی کشورها به شکل متفاوت پذیرفته شده است. در غالب کشورهای مورد مطالعه، مصونیت پارلمانی به مفهوم عدم مسئولیت در مقام ایفای وظایف نمایندگی پذیرفته شده است. اما مصونیت پارلمانی به مفهوم تعرض ناپذیری یا مصونیت قضائی نمایندگان به شکل کامل مقرر نگردیده است. در ایران نیز، اگر چه در اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطیت، مصونیت پارلمانی به مفهوم تعرض ناپذیری نمایندگان در هنگام ارتکاب جرم مقرر گردیده بود، اما، در اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، صرفاً عدم مسئولیت نمایندگان مجلس در قبال اظهارات و آراء پیش بینی گردیده است. بنابراین، در قانون اساسی جمهوری اسلامی، مصونیت تشریفاتی برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی پیش بینی نشده است و اگر نماینده ای مرتکب جرم شود باید مورد تعقیب قرار گیرد و در اینگونه موارد، از مصونیت پارلمانی برخوردار نخواهد بود.

واژه های کلیدی: مصونیت پارلمانی، تعرض ناپذیری، عدم مسئولیت، مصونیت ماهوی، مصونیت تشریفاتی.

^۱ تاریخ دریافت: ۱۳۸۵/۹/۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۵/۱۱/۱۷

^۲ استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز

۱. مقدمه

اصل مصونیت نمایندگان مجالس قانونگذاری از جمله مقولاتی است که در کشورهای جهان پذیرفته شده است. پیشینه مصونیت پارلمانی در ایران به سده پیشین بازگشت دارد. در قانون اساسی مشروطیت و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز مصونیت اعضای قوه مقننه پیش بینی گردیده است. مصونیت تشریفاتی نمایندگان در اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطیت مقرر شده بود. این اصل مقرر می داشت « به هیچ عنوان و به هیچ دست آویز کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضای آن شود و اگر احیاناً یکی از اعضا علناً مرتکب جنحه یا جنایتی شود و در حین ارتکاب جنایت دستگیر گردد باز باید اجرای سیاست درباره او به استحضار مجلس باشد.»

ملاحظه می شود که در قانون اساسی مشروطیت، مصونیت پارلمانی به شکل کامل مقرر نگردیده بود. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۸۶ به مصونیت پارلمانی اختصاص دارد. براساس مفاد این اصل، نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده اند یا آرائی که در مقام ایفای وظایف خود داده اند تعقیب یا توقیف کرد. این اصل اگرچه مشعر و مؤید مصونیت پارلمانی نمایندگان مجلس شورای اسلامی است ولی مبین این نکته نیز می باشد که هرگاه نمایندگان مجلس شورای اسلامی متهم به ارتکاب جرمی شوند و یا طرف دعوی حقوقی باشند، مثل سایر ایرانیان و شهروندان ایرانی می باشند و مزیتی ندارند.

این پژوهش تلاش دارد تا جایگاه مصونیت پارلمانی در دوران مشروطیت و جمهوری اسلامی ایران را با نگرشی مقایسه ای بر قانون اساسی برخی از کشورهای جهان مشخص سازد.

۲. مفهوم و انواع مصونیت

الف- مفهوم مصونیت

مصونیت مصدری است عربی، جعلی و متعدی که از اسم مفعول از مصدر صون و به معنی حفظ کردن است.^۳ از لحاظ لغوی از آن به مصون بودن و دور داشتن از تعرض تعبیر شده است.^۴ از لحاظ حقوق عمومی وضع مخصوص است که دارنده آن از تعرض معاف و محفوظ است.^۵

^۳ معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۴۱۸۱.

^۴ عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۱۳۷۴.

^۵ لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش ۱۳۶۳، ص. ۶۵۷.

اصل مصونیت در مفهوم کلی بدین معنی است که اشخاصی که به آنها بر اساس قانون مصونیت تفویض گردیده است، از تعقیب قانون و مأموران دولت به جز در موارد ویژه ای معاف هستند. به عبارت دیگر شخص برخوردار از مصونیت توسط مأموران مجری قانون قابل تعقیب نیست، مگر در موارد استثنا که در قانون احصاء شده است. مصونیت در حقوق عمومی وضع مخصوصی است که دارنده آن از تعرض مخصوصی معاف و محفوظ است. مصونیت پارلمانی قسمی از اقسام مصونیت سیاسی است که به موجب آن بدون اطلاع و تصویب قوه مقننه کسی حق تعرض به اعضاء آنرا ندارد، و اگر احیاناً یکی از نمایندگان علناً مرتکب جنحه و جنایتی شود و در حین ارتکاب دستگیر گردد، باید اجرای سیاست درباره او با استحضار مجلس باشد. اساس اصل مصونیت پارلمانی این است که نماینده مجلس آزادانه انجام وظیفه کند و در نتیجه در دعاوی مطروحه علیه او قانون از اعضای مجلس قانونگذاری حمایت می کند.

ب- انواع مصونیت

الف) مصونیت سیاسی

مصونیت سیاسی عبارت از یک رشته معافیهایی است که به نمایندگان سیاسی کشورهای خارجی و زن و فرزند آنها و اعضای رسمی سفارتخانه ها توسط کشور میزبان اعطا می گردد. به موجب آن اشخاص مزبور تابع محاکم دولت متبوع خود می باشند و از محاکم کشوری که در آن انجام وظیفه می کنند تبعیت نمی کنند و نیز از تعقیب مدنی، جزایی و ادای شهادت در محاکم و برخی تشریفات قانونی، اعمال حقوقی و نیز از برخی مالیاتها معاف می باشند.

ب) مصونیت قضایی

به مصونیت و معافیت پاره ای از اشخاص یا اموال از قواعد کلی، عمومی و جاری کشور در امور قضایی یا انتظامی یا مالیاتی، مصونیت قضائی اطلاق می گردد.

در مصونیت مقامات قضائی، برای شخص قاضی امتیاز مخصوص در نظر گرفته نشده است و در امور شخصی با سایر افراد تفاوتی ندارند. این امر مصونیت ویژه ای است که در کار قضایی به کار گرفته می شود تا نقطه مطمئنی برای سلامت دادرسی باشد.

ج) مصونیت پارلمانی

مصونیت پارلمانی قسمی از اقسام مصونیت سیاسی است که به موجب آن بدون اطلاع و تصویب مجلس قانونگذاری، کسی حق تعرض به اعضاء آنرا ندارد و اگر احیاناً یکی از اعضاء علناً مرتکب جنحه یا جنایتی شود و در حین ارتکاب جرم دستگیر گردد باید اجرای سیاست درباره او با استحضار مجلس باشد. به این نوع مصونیت پارلمانی « مصونیت تشریفاتی » اطلاق می گردد. اساس این مصونیت این است که نماینده مجلس آزادانه انجام وظیفه کند و در نتیجه در دعاوی مطروحه علیه او قانون تحت عنوان مصونیت پارلمانی و در حدود آن از نماینده حمایت می کند. در برخی از کشورها پیش بینی شده است که مصونیت پارلمانی به صورت مادام العمر از

نمایندگان، حمایت قضایی می نماید. هنگامی به این مصونیت پارلمانی « مصونیت ماهوی » اطلاق می گردد، که هر گونه پیگرد قضایی را نسبت به نمایندگان قوه مقننه ممنوع می نماید .
قوانین اساسی کشورها از دو جنبه برای نمایندگان پارلمان مصونیت پارلمانی قائل شدند.
مصونیت پارلمانی در بعد حقوقی به دو دسته تقسیم می گردد:

(۱) مصونیت به مفهوم عدم مسئولیت

(۲) مصونیت به مفهوم عدم تعرض

(۱) عدم مسئولیت یا مصونیت مطلق

مقصود این است که نماینده قوه مقننه به مناسبت گفتار، نوشتار اعمال و تصمیمات خود در اجرای وظایف و تکالیف قانونی نباید مورد تعقیب و مؤاخذه قرار گیرد. این اصلی است که معمولاً در اکثر کشورها معمول و مجری است و نمایندگان مجالس قانونگذاری می توانند با استقلال کامل و آزادی خلل ناپذیر در جلسات عمومی مجلس در کمیسیونهای پارلمانی سخنرانی کنند، از اعمال دولت انتقاد نمایند، و در صورت لزوم آنها را مورد استیضاح قرار دهند. اصل عدم مسئولیت فقط در ایفای وظیفه نمایندگی است و در اظهار نظر و رأی نباید بهانه ای برای تضييع حقوق مردم و وارد کردن لطمه به حیثیت و شئون مادی و معنوی افراد از جمله فحاشی، هتک حرمت و تهمت و ..... و یا ترغیب عموم به بی نظمی و آشوب از جمله اعتصاب و راهپیمایی باشد. بدیهی است که اگر چنین حالاتی از سوی نماینده پیش آید حاکمیت قوانین عمومی کشور برای نمایندگان مورد نظر همانند سایر شهروندان به قوت خود باقی است و افراد مذکور را نمی توان مورد تعقیب قرار داد^۶
بنابراین، هیچ گونه ادعایی علیه عضو پارلمان بخاطر آنچه که در مجلس یا کمیته ها گفته و کتباً اعلام داشته مسموع نیست.^۷

(۲) عدم تعرض یا مصونیت تشریفاتی

منظور اینست که اگر نماینده ای در بیرون از چهارچوب وظایف پارلمانی و خارج از محوطه مجلس اعمالی انجام دهد که قانوناً قابل تعقیب و مجازات است، شیوه های معمولی پیگرد و دادرسی بکار نرود، بعبارت دیگر تعرض ناپذیری محدود به اعمال شیوه ها و آئین نامه های ویژه ای برای تعقیب و دادرسی نماینده متهم یا مجرم است .
فلسفه وضع این نوع مصونیت این است که برای قوه مجریه و یا اشخاص بسیار آسان است که با ایراد اتهامات واهی یا حقیقی از فرصت استفاده کرده و نماینده مزاحم را از شرکت در پارلمان محروم سازد^۸. البته مصونیت از تعرض فقط شامل مصونیت نماینده مجلس از خطر توقیف و بازداشت نیست، بلکه مصونیت از هر گونه تعقیب است. زیرا ممکن است صرف تعقیب جزایی نماینده بدون اینکه قصد توقیف در بین باشد، او را در انجام وظایف و ابراز عقیده

^۶ هاشمی، محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دادگستر، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۱۶۷.

^۷ بوشهری، جعفر، حقوق اساسی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۵۵، ج ۱، ص ۲۳۰.

^۸ قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۶۸، ج ۱، ص ۴۷۰.

واقعی خویش باز دارد. لذا بر همین مبنا حقوق اساسی برخی از کشورها نمایندگان مجالس مقننه را از تعقیب و محاکمه مصون داشته اند و به عبارتی اعضای قانونگذاری را نمی توان بدون اجازه مجلس که در آن عضویت دارند به اتهام ارتکاب جرم تعقیب و دستگیر نمود .
در کلیه موارد مذکور توقیف موقت متهم به حکم رئیس مجلس اعمال می گردد.^۹

۳. پیشینه مصونیت پارلمانی

تا نیمه نخستین سده نوزدهم میلادی دولت و دیگر نهادهای عمومی در همه کشورهای جهان خود را مسئول جبران زیانهایی که به اتباع خود و بیگانگان ساکن کشور وارد می کردند نمی دانستند . اندیشه بنیادی و اساسی در این زمینه عدم مسئولیت حکومت بود . حقوقدانان چنین استدلال می کردند که اصل حاکمیت مطلق کشور با پذیرش اصل مسئولیت منافات دارد، زیرا دولتی که حاکمیتش مطلق و بی حد و حصر است، نمی تواند پاسخگوی رفتار و اعمالی باشد که بنام حاکمیت انجام می دهد یا مجبور به جبران خسارت وارده باشد . با این توضیح اصل مصونیت دولت مانع از تعقیب و مسئول دانستن دولت می گشت^{۱۰}
با انقلاب مشروطیت رسماً اصل مساوات و حاکمیت قانون در اصل هشتم به بعد متمم قانون اساسی تحت عنوان حقوق ملت ایران به تصویب رسید.

الف - موافقان مصونیت پارلمانی

طرفداران مصونیت پارلمانی بر این عقیده اند که:

فلسفه مصونیت مزبور این است که قوه مجریه نتواند نمایندگان مخالف خود را به اتهام ارتکاب جنحه و جنایت بازداشت کند و آنان را از انجام وظایف نمایندگی باز دارد و محیط مساعدی جهت پیشرفت اغراض و نظریات خود در قوه مقننه فراهم سازد^{۱۱}

همچنین، مراعات حداکثر آزادی برای نمایندگان مصونیت پارلمانی را ایجاب می کند. زیرا احتمال تعقیب مانع بروز عقاید مخالف خواهد شد و خود وسیله ای است برای تهدید و ارعاب نماینده از طرف کسانی که رأی نماینده منافع آنها را به خطر می اندازد و از سویی دیگر، اظهار نظر نمایندگان در مورد اعضای قوه مجریه و مسئولین قوه قضاییه وقتی می تواند از آزادی و امنیت برخوردار باشد که هیچ نوع اتهامی نتواند نمایندگان را به پای محاکمه کشانده و حق رأی آزاد را از آنان سلب کند^{۱۲}

^۹ انصاری ، مسعود ، مصونیت های قانونی ، تهران ، بی نا ، بی تا . ص . ۲ .

^{۱۰} طباطبایی مؤتمنی ، منوچهر ، حقوق اداری ، تهران ، گنج دانش ، ۱۳۷۸ ، ج ۲ ، ص . ۱۵ .

^{۱۱} جعفر پوشهری ، منبع پیشین ، ص . ۱۵۴ .

^{۱۲} عمید زنجانی ، منبع پیشین ، ص . ۱۴۸ .

نماینده باید بتواند مفاسد و سوءاستفاده هایی که احیاناً در قوه مجریه صورت می گیرد بدون هراس از تعقیب و محاکمه آشکار کند همچنین بدون نگرانی و ترس از هیچ مقامی تخلفات و تعدیات قوای دیگر را و همچنین سازمانهای دولتی را مطرح کند و مورد انتقاد قرار دهد .

این است که اعضاء قوه مقننه می بایست از مصونیت قضایی بهره مند گردند و نمی توان آنان را به اتهام جنحه و جنایت دستگیر کرد .

و نیز، مصونیت پارلمانی را نمی توان نوعی تبعیض و عدم رعایت تساوی در برابر قانون تلقی کرد زیرا که منظور از تساوی در برابر قانون این است که قانون نسبت به کلیه افراد یک طبقه بدون استثناء یا تبعیض بمورد اجرا گذاشته شود و اگر چنانچه طوری باشد که بعضی از نمایندگان از این مصونیت که قانون به آنها داده بهره مند و بعضی دیگر از آنان از این نعمت بی بهره باشند در این صورت مسلم است که اصل تساوی در برابر قانون نقض شده ولی این صحیح نیست، زیرا که لازمه مصونیت نمایندگی چنین است (صفار، ۱۳۷۰: ۱۷۳).

ب: مخالفان مصونیت پارلمانی

مخالفان مصونیت پارلمانی بر این باورند که :

مصونیت پارلمانی امنیتی است که موجب سوء استفاده از آزادی می شود و عدم کنترل نمایندگان مایه تبعیض در جامعه خواهد بود و امکان دادخواهی را از کسانی که حقوقشان توسط نماینده پایمال و تضییع می گردد سلب خواهد کرد^{۱۳} .

همچنین، به لحاظ سابقه تاریخی در اوایل تشکیل مجالس قانونگذاری که نمایندگان با تزلزل و عدم ثبات مواجه بودند، چنان مصونیت هایی محملی داشت . لیکن در حال حاضر در کشورهایی که مردم نمایندگان خود را در نهایت آزادی انتخاب می کنند و پارلمان به حد قدرت و کمال رسیده است در ادامه مصونیت ها تردید وجود دارد لذا بازگشت به اصل تساوی افراد توصیه می شود چراکه در تخلف از این مصونیت ها احزاب و گروههایی بیشتر سود می برند که در برابر تخلف از قواعد و فرار از مقررات منتفع می شوند^{۱۴}

و نیز، مصونیت نماینده در اظهارنظر و دادن رأی به هنگام انجام وظیفه می تواند منطقی و معقول باشد ولی برای جلوگیری از سوءاستفاده از این آزادی باید مسئولیت محاکمه و دادرسی را در موارد اتهام برعهده خود مجلس گذاشت . گرچه براساس این نظریه، قاضی و مدعی علیه یکی است لیکن مجلس می تواند با انتخاب جمعی از نمایندگان برای رسیدگی به اتهامات نمایندگان خاطی مناسبترین راه را برای ممانعت از سوء استفاده از مصونیت پارلمانی اتخاذ کند و یا سلسله مراتب مجازات از قبیل اخطار و توییح و محرومیت از رأی، نماینده خاطی را کیفر دهد.^{۱۵}

^{۱۳} عمید زنجانی ، منبع پیشین، ص. ۱۴۸.

^{۱۴} راستین ، منصور ، مقررات کیفری در امور دولتی ، تهران ، دانشگاه تهران ۱۳۵۲ ص. ۱۶۴.

^{۱۵} عمید زنجانی ، منبع پیشین، ص ۱۴۸ .

و نهایتاً، پذیرش اصل مصونیت پارلمانی بعنوان ناقض یکی از مهمترین اصول آزادی‌ها یعنی تساوی افراد در مقابل قانون تلقی می‌گردد^{۱۶}

۴. جایگاه مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی تطبیقی

اصل مصونیت پارلمانی در قوانین اساسی اغلب کشورهای جهان پیش‌بینی گردیده و به اجرا درآمده است. بررسی مصونیت پارلمانی در برخی از کشورهای غربی و دولت‌های اسلامی می‌تواند در این پژوهش مفید باشد.

الف- مصونیت پارلمانی در کشورهای غربی

مصونیت پارلمانی در سه دوره جمهوری اول، دوم و سوم فرانسه پیش‌بینی گردیده است.

الف) مصونیت پارلمانی در فرانسه

پیشینه حقوقی مصونیت پارلمانی در کشور فرانسه به قرن نوزدهم میلادی با آغاز جمهوری سوم فرانسه بازگشت دارد.

۱- مصونیت پارلمانی در جمهوری سوم فرانسه (۱۸۷۰ میلادی)

ویژگیهای مجالس قانونگذاری فرانسه در جمهوری سوم به شرح ذیل است:

۱. نمایندگان پارلمان در برابر تمامی انتخاب‌کنندگان مسئولیت داشتند، زیرا هریک از نمایندگان و

سناورهای مجالس قانونگذاری نماینده تمامی مردم فرانسه محسوب می‌شدند.

۲. برای تضمین استقلال نمایندگان مجالس قانونگذاری عدم مسئولیت پارلمانی اعمال می‌شد^{۱۷}.

۳. بر اساس مواد ۱۳ و ۱۴ قانون اساسی جمهوری سوم، برای جلوگیری از تعقیب و بازداشت نمایندگان

مجالس در زمان اعمال وظایف نمایندگی، نسبت به آنها مصونیت پارلمانی و عدم تعرض اعمال می‌گردید که این

عدم مسئولیت نمایندگان از پیگرد قضائی آنها - در زمان انجام وظایف نمایندگی - جلوگیری می‌کرد اما مصونیت

از تعقیبات کیفری در هنگام وقوع جرم با کسب مجوز از پارلمان لغو می‌گردید.^{۱۸}

^{۱۶} (ابوالفضل قاضی شریعت پناهی، ص ۴۶۷).

^{۱۷}-De Gunten B., Martin E., Niogret M. , **Les Institution de la France**, Paris, Nathan, 1997.

16- **Article 13 de la Constitution de 1870:** Aucun membre de l'une ou de l'autre chambre ne peut être poursuivi ou recherché à l'occasion des opinions ou votes émis par lui dans l'exercice de ses fonctions.

Article 14 de la Constitution de 1870: Aucun membre de l'une ou de l'autre chambre ne peut, pendant la durée de la session, être poursuivi ou arrêté en matière criminelle ou correctionnelle qu'avec l'autorisation de la chambre dont il fait partie, sauf le cas de flagrant délit. La détention ou la poursuite d'un membre de l'une ou de l'autre chambre est suspendue pendant la session, et pour toute sa durée, si la chambre le requiert.

۲- مصونیت پارلمانی در جمهوری چهارم فرانسه (۱۹۴۶ میلادی)

در جمهوری چهارم، همانند مجلس قانونگذاری در جمهوری سوم فرانسه، مجلس ملی می‌بایست هیأت رئیسه خود را انتخاب می‌کرد و آئین‌نامه داخلی خود را تدوین می‌نمود. همچنین، نمایندگان تابع وضعیت متعارفی بودند که تضمین‌کننده حمایت از وظایف پارلمانی بود. با تجدیدنظر در قانون اساسی در سال ۱۹۴۶ نظام مصونیت‌های پارلمانی رسماً پیش‌بینی گردید و توسعه یافت. بر این اساس، بر طبق مواد ۲۱ و ۲۲ قانون اساسی مصوب ۱۹۴۶ میلادی اصل عدم مسئولیت و اصل تعرض ناپذیری نمایندگان پارلمان فرانسه پیش‌بینی گردید.^{۱۹}

۳- مصونیت پارلمانی در جمهوری پنجم فرانسه (۱۹۵۸ میلادی)

در زمینه مصونیت‌های پارلمانی، قانون اساسی مصوب ۴ اکتبر ۱۹۵۸ میلادی که شامل ۹۲ ماده می‌گردد، راه‌حلهای ارائه شده در جمهوری سوم فرانسه را مجدداً مقرر داشته است. در عین حال، در قانون اساسی جمهوری پنجم ضرورت اخذ اجازه از هیأت رئیسه پارلمان هنگام توقیف نمایندگان در خارج از زمان بازگشایی قوه مقننه پیش‌بینی شده است. قانون بنیادین ۴ اوت ۱۹۹۵، نظام مصونیت پارلمانی را اصلاح کرد. بر اساس این قانون، نمایندگان پارلمان را نمیتوان بدون اجازه هیأت رئیسه پارلمان دستگیر و یا تحت پیگرد قانونی قرارداد، مگر آنکه در حین ارتکاب جنایت یا خلاف و در محل ارتکاب جرم دستگیر گردند. در این صورت بر اساس ماده ۲۶ قانون اساسی ۱۹۵۸ میلادی، اجازه پارلمان جهت رفع مصونیت پارلمانی مورد نیاز نیست.^{۲۰}

نمایندگان پارلمان به مناسبت عقایدی که اظهار داشته و یا آراییی که در طول مدت نمایندگی داده اند قابل تعقیب و بازجویی و توقیف نخواهند بود و این عدم مسئولیت شامل تعقیب کیفری و مدنی و جبران خسارت احتمالی می‌گردد، مشروط بر اینکه اعمال انجام یافته مربوط به وظایف نمایندگان پارلمان باشد. همچنین در مورد مصونیت از تعرض نمایندگان پارلمان از جهت اعمالی که خارج از وظایف نمایندگی پارلمان انجام داده اند، به جز در هنگام ارتکاب جرایم مشهود، بدون موافقت مجلس مربوطه قابل تعقیب نمی‌باشند. در مورد بازداشت و پیگرد قضائی

17- **Article 21 de la Constitution de 1946:** Aucun membre du Parlement ne peut être poursuivi, recherché, arrêté, détenu ou jugé à l'occasion des opinions ou votes émis par lui dans l'exercice de ses fonctions.

Article 22 de la Constitution de 1946: Aucun membre du Parlement ne peut, pendant la durée de son mandat, être poursuivi ou arrêté en matière criminelle ou correctionnelle qu'avec l'autorisation de la chambre dont il fait partie, sauf le cas de flagrant délit. La détention ou la poursuite d'un membre du Parlement est suspendue si la chambre dont il fait partie le requiert.

18- **Article 26 de la Constitution de 1958:**

Aucun membre du Parlement ne peut être poursuivi, recherché, arrêté, détenu ou jugé à l'occasion des opinions ou votes émis par lui dans l'exercice de ses fonctions.

Aucun membre du Parlement ne peut faire l'objet, en matière criminelle ou correctionnelle, d'une arrestation ou de toute autre mesure privative ou restrictive de liberté qu'avec l'autorisation du Bureau de l'assemblée dont il fait partie. Cette autorisation n'est pas requise en cas de crime ou délit flagrant ou de condamnation définitive.

La détention, les mesures privatives ou restrictives de liberté ou la poursuite d'un membre du Parlement sont suspendues pour la durée de la session si l'assemblée dont il fait partie le requiert.

L'assemblée intéressée est réunie de plein droit pour des séances supplémentaires pour permettre, le cas échéant, l'application de l'alinéa ci-dessus.

نمایندگان پارلمان برای ارتکاب جنحه و جنایت می بایست دبیرخانه مجلس اجازه دهد تا نماینده پارلمان مورد تعقیب قرار گیرد. در هنگام نشست مجالس قانونگذاری نمی توان نماینده ای را بازداشت کرد و در صورت نیاز نشست فوق العاده پارلمان جهت صدور مجوز تشکیل خواهد شد^{۲۱}

ب) مصونیت پارلمانی در آمریکا

اگر چه در قانون اساسی ایالات متحده آمریکا مصوب ۱۷ سپتامبر ۱۸۷۸ میلادی که مشتمل بر ۷ ماده و ۲۶ اصلاحیه می باشد، مصونیت پارلمانی مقرر نگردیده است، اما، در آمریکا اعضای مجلس نمایندگان و همچنین سناتورها از توقیف مصون هستند. به جز در صورت ارتکاب جنایت یا خیانت یا برهم زدن نظم همچنین هیچ یک از آنان را به خاطر مطالبی که در مجلس یا در کمیته های آن یا در نشریه های رسمی ابراز داشته اند نمی توان مسئول شناخت و هر گونه پرسش یا تحقیقی از آنان ممنوع است جز بوسیله مجلس که عضویت آنها دارند، البته مصونیت مزبور شامل مواردی است که اعضاء در خارج از مجلس مطالبی اظهار می دارند نخواهند شد^{۲۲}

ج) مصونیت پارلمانی در انگلستان

پارلمان انگلستان از مجلس عوام و مجلس لردان تشکیل یافته است.

مجلس عوام دارای ۶۵۹ نماینده است که برای مدت پنج سال در تاریخ ۷ ژوئن ۲۰۰۱ میلادی انتخاب گردیدند. نمایندگان از مصونیت های پارلمانی برخوردارند و از تعرض مصون هستند، یعنی اگر مرتکب اعمال جزایی شدند نمیتوان همانند افراد عادی با آنان رفتار کرد. رییس مجلس عوام به عنوان سخنگو نامیده میشود. اعضای مجلس اعیان یا لردان انگلستان از ۷۱۳ لرد تشکیل شده است.

در انگلستان نمایندگان مجلس عوام و لردها در مورد ارتکاب جنایات و جنحه هیچ گونه مصونیتی ندارند. و حقوق غیر مدون انگلستان اجازه نمی دهد که مقام نمایندگان مجالس مقننه بتوانند استثنایی در اجرای عدالت ایجاد کند و یا بر اصل عمومیت قوانین خدشه ای وارد سازند. دستگاه قضایی انگلستان چنان محکم و استوار است که قوه اجراییه نمی تواند هیچ گونه نفوذی را اعمال نماید و از این رو مصونیت پارلمانی برای حفظ و حمایت اعضای مجلس عوام و مجلس لردها غیر ضروری بوده است. بنابر این، مصونیت پارلمانی در انگلستان در امور جزایی وجود ندارد، لیکن این مصونیت در تعقیب مسائل حقوق مدنی وجود دارد. چراکه در انگلستان توقیف افراد به علت عدم توانایی در پرداخت دین و یا عدم توانایی در انجام تعهدات مالی وجود دارد^{۲۳}.

د) مصونیت پارلمانی در آلمان

قانون اساسی جمهوری فدرال آلمان در سال ۱۹۴۹ میلادی به تصویب رسید و مشتمل بر ۱۴۶ ماده می باشد.

۲۱ وزیری، ناصر، جمهوری پنجم فرانسه، تهران، بی تا، بی تا، ص. ۹۰.

۲۲ جعفر بوشهری، منبع پیشین، ص. ۱۱۵.

۲۳ دادفر، حبیب، پارلمان، تهران، اطلاعات، ۱۳۴۲، ص. ۲۰۶.

کشور آلمان دارای نظام فدرالی است. پارلمان از دو مجلس تشکیل شده است. مجلس اول به نام بوندستاگ^{۲۴} و یا مجلس فدرال معرف ملت آلمان است. و مجلس دوم بوندسرات^{۲۵} یا شورای ایالات نامیده می شود. بر اساس ماده ۴۶ قانون اساسی جمهوری فدرال آلمان مصوب ۲۳ مه ۱۹۴۹ میلادی، نمایندگان مجلس فدرال از مصونیت‌های پارلمانی اعم از مصونیت ماهوی و مصونیت تشریفاتی برخوردارند. فعالیتهای نمایندگان در دوره نمایندگی آنها قابل تعقیب و پیگرد توسط محاکم جمهوری آلمان نمی باشد. در خصوص تعقیب کیفری نیز نمایندگان بوندستاگ را نمی توان بدون اجازه مجلس فدرال به اتهام ارتکاب جرمی جزایی مورد بازخواست قرار داده یا تعقیب نمود، مگر، اینکه حین ارتکاب جرم یا تا یک روز پس از ارتکاب جرم بازداشت شوند. همچنین اعمال محدودیتهائی در عرصه آزادیهای فردی نمایندگان و یا اقامه دعوی علیه آنها مشروط به کسب اجازه از مجلس فدرال است. در صورت اعمال هر گونه محدودیتی و یا طرح دعوا علیه نمایندگان، مجلس فدرال می تواند نسبت به توقف محدودیت ها اقدام ورزد.^{۲۶}

مفهوم عدم مسئولیت پارلمانی از حیث دکتین و عملکرد کشورها، واجد مقبولیتی تمام است، اما در برخی از موارد محدودیت و استثنائاتی نیز در آن دیده می شود بطور مثال اصطلاح عدم مسئولیت بنا به قوانین اساسی بعضی از کشورها دامنه محدودی دارد و نماینده به استناد آن نمی تواند به حریم آزادیها و حقوق افراد لطمه وارد سازد. چنانچه در قانون اساسی ۱۹۴۹ آلمان مصونیت پارلمانی بر موارد تهمت و افترا استعمال ندارد.^{۲۷}

ه) مصونیت پارلمانی در روسیه

در روسیه قوه مقننه فدرال متعلق به دو مجلس نمایندگان یا دومای روسیه و شورای فدراسیون می باشد. قانون اساسی مصوب ۱۲ سپتامبر ۱۹۹۳ میلادی دارای ۲ بخش، ۹ فصل و ۱۳۷ ماده می باشد.

---

^{۲۴}- Bundestag

^{۲۵}- Bundesrat

24- Article 46 of Constituion of Germany:

(1) A deputy may not at any time be prosecuted in the courts or subjected to disciplinary action or otherwise called to account outside the Bundestag on account of a vote cast or an utterance made by him in the Bundestag or one of its committees. This does not apply to defamatory insults. (2) A deputy may be called to account or arrested for a punishable offense only by permission of the Bundestag, unless he is apprehended in the commission of the offense or during the course of the following day. (3) The permission of the Bundestag is also necessary for any other restriction of the personal freedom of a deputy or for the initiation of proceedings against a deputy under Article 18. (4) Any criminal proceedings and any proceedings under Article 18 against a deputy, any detention and any other restriction of his personal freedom shall be suspended upon the request of the Bundestag.

^{۲۷} (قاضی شریعت پناهی، منبع پیشین، ص. ۴۶.

در حقوق اساسی روسیه، مصونیت پارلمانی پیش‌بینی گردیده است. ماده ۹۸ قانون اساسی روسیه مقرر داشته است که نمایندگان پارلمان فدرال روسیه در طول مدت نمایندگی از تعرض، توقیف، بازداشت و محاکمه مصون می‌باشند.^{۲۸}

همچنین، به موجب قانون اساسی ۱۹۳۶ میلادی اتحاد جماهیر شوروی سابق، نمایندگان مصونیت کیفری داشتند به این معنی که در موقع اشتغال بدون موافقت مجالس و در هنگام تعطیل بدون اجازه هیئت رئیسه شورای مالی اتحاد جماهیر نمی‌توان آنها را دستگیر و تعقیب کرد.^{۲۹}

(و) مصونیت پارلمانی در بلژیک

در بلژیک قوه مقننه فدرال به پادشاه، مجلس نمایندگان و سنا متعلق است. مجلس نمایندگان این کشور دارای ۱۵۰ عضو است که به مدت ۴ سال در انتخابات عمومی ۱۳ ژوئن ۱۹۹۹ انتخاب گردیده‌اند. مجلس سنا دارای ۷۱ سناتور است که به مدت ۴ سال به صورت انتخابی-انتصابی به عضویت این مجلس در آمده‌اند. قانون اساسی این کشور مصوب ۱۷ فوریه ۱۹۹۴ میلادی دارای ۱۰ فصل و ۱۲۵ ماده می‌باشد.

مواد ۵۸ و ۵۹ قانون اساسی این کشور به مصونیت نمایندگان پارلمان اختصاص دارد. در بلژیک اعضای مجالس مقننه از تعرض مصون هستند.^{۳۰}

به موجب ماده ۵۸ قانون اساسی بلژیک نمایندگان پارلمان جهت بیان نظرات خود و آراء داده شده در قانونگذاری مورد پیگرد قرار نمی‌گیرند.^{۳۱}

همچنین، در ماده ۵۹ قانون اساسی این کشور مقرر گردیده است که نمایندگان پارلمان در هنگام نشست مجالس قانونگذاری بدون اجازه هیئت رئیسه پارلمان به جز در مورد جرایم مشهود بازداشت نخواهند گردید، و بازداشت نمایندگان در دوره نشست پارلمان تعلیق می‌گردد.^{۳۲}

26- Article 98 [Immunity] of Constituion of Russisa:

(1) Deputies to the Federation Council and deputies to the House of Representatives [State Duma] possess immunity throughout their term in office. A deputy may not be detained, arrested, searched except when detained in the act of perpetrating a crime, and may not be subject to personal search except when such search is authorized by law to ensure the safety of other people.

(2) The question of stripping a deputy of immunity is decided on the recommendation of the Prosecutor-General of the Russian Federation by the corresponding chamber of the Federal Assembly.

^{۲۹} نوی، جمشید، نظام سیاسی اتحاد جماهیر شوروی سابق، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵، ص. ۲۳۵.

^{۳۰} قاسم زاده، قاسم، حقوق اساسی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۶۱، ص. ۲۶۶.

29- Article 58 [Indemnity] of Constituion of Belgium:

No member of either of the two Houses can be prosecuted or pursued with regard to opinions and votes given by him in the exercise of his duties.

30- Article 59 [Immunity] of Constitution of Belgium:

(1) No member of either of the two Houses can, during the duration of a session, be arrested or prosecuted for repression, except with the authorization of the House of which he is a member, except in cases of *flagrante delicto*.

(2) No imprisonment for debt can be undertaken against a member of either of the two Houses during a

ز) مصونیت پارلمانی در ژاپن

قوه مقننه کشور ژاپن دو مجلسی است و از مجلس نمایندگان و مجلس مشاوران تشکیل می گردد. در ژاپن به موجب مواد ۵۰ و ۵۱ قانون اساسی، اعضای مجالس قانونگذاری دارای مصونیت از تعرض و توقیف هستند و بر خوردار از عدم مسئولیت در خصوص سخنرانیها و آراء خود می باشند عباسعلی عمید زنجانی، پیشین، ص ۲۵۰.

بر اساس ماده ۵۰ قانون اساسی ژاپن نمایندگان پارلمان این کشور به جز در مواردی که قانون احصا نموده است از بازداشت در دوره نشست مجالس معاف هستند و در صورت بازداشت نمایندگان، در زمان جلسات پارلمان آنها را می بایست آزاد نمود.^{۳۳}

همچنین به موجب ماده ۵۱ قانون اساسی این کشور، نمایندگان پارلمان جهت بیان نظرات خود در خارج از مجالس قانونگذاری قبل پیگرد قضائی نیستند.^{۳۴}

ب- مصونیت پارلمانی در کشورهای اسلامی

الف) مصونیت پارلمانی در لبنان

قانون اساسی لبنان برای آخرین بار در سال ۱۹۹۰ اصلاح گردید و مشتمل بر ۱۰۲ ماده می باشد. بر اساس ماده ۳۹ قانون اساسی لبنان، هیچ عضو مجلس در لبنان به خاطر عقاید و نظرات که طی دوره نمایندگی ارائه می شده قابل تعقیب نیست.^{۳۵}

همچنین طی جلسات رسمی مجلس نمایندگان هیچ نماینده ای را نمی توان به خاطر ارتکاب جرم بدون اجازه مجلس تحت تعقیب قرارداد یا دستگیر نمود. بجز اینکه در هنگام ارتکاب جرم مشهود نماینده ای دستگیر شده باشد.^{۳۶}

ب) مصونیت پارلمانی در آلبانی

session, except with the same authorization.

(3) The detention of or a lawsuit against a member of either of the two Houses is suspended during a session and for its entire duration, if the House so requires.

31-Article 50 [Immunity] of Constitution of Japon:

Except in cases provided by law, members of both Houses shall be exempt from apprehension while the Diet is in session, and any members apprehended before the opening of the session shall be freed during the term of the session upon demand of the House.

32- Article 51 of Constitution of Japon:

Members of both Houses shall not be held liable outside the House for speeches, debates, or votes cast inside the House.

34-Article 39 de la Constitution du Liban: Aucun membre de la Chambre ne peut être poursuivi ou recherché à l'occasion des opinions ou votes émis par lui pendant la durée de son mandat.

http://www.accpuf.org/lib/lib_maj1.pdf35-

قانون اساسی آلبانی مصوب ۲۹ آوریل ۱۹۹۱ دارای ۴۶ ماده و چهار فصل است. در آلبانی بالاترین مرجع قانونگذاری پارلمان می باشد.

قوة مقننه تک مجلسی است و بر اساس ماده ۱۵ قانون اساسی آلبانی تنها مرجع و سازمان قانونگذاری در آلبانی را متعلق به مجلس خلق می داند و حاکمیت مردم با این مجلس متبلور و ظهور پیدا می نماید.^{۳۷}

در خصوص مصونیت پارلمانی در آلبانی بر اساس ماده ۲۲ قانون اساسی مصوب ۲۹ آوریل ۱۹۹۱ چنانچه نماینده ای مرتکب بزه شده باشد، هرگونه کنترل و توقیف و دستگیری منوط به اجازه و رضایت مجلس است. نماینده در برابر فعالیتهایی که در راستای وظایف خود انجام می دهد مسئول نیست. و چنانچه خسارتی متوجه کسی گردد قابل جبران نمی باشد.

ماده ۲۲ قانون اساسی آلبانی مقرر می دارد: نمایندگان مجلس خلق دارای مصونیت می باشند و هرگونه کنترل و توقیف و دستگیری را منوط به اجازه و رضایت مجلس شده است. نماینده فعالیتهایی را که در راستای وظایف خود انجام می دهد مسئولیتی در قبال آنها ندارد به فرضی اگر خسارتی هم متوجه کسی گردد قابل جبران نمی باشد. و همچنین در راستای وظایفش می تواند هرگونه اطلاعاتی را کسب نماید.^{۳۸}

(ج) مصونیت پارلمانی در بوسنی و هرزگوین

قانون اساسی جمهوری بوسنی و هرزگوین در سال ۱۹۹۵ میلادی به تصویب رسید، و دارای ۱۲ ماده است. در خصوص مصونیت پارلمانی در بوسنی و هرزگوین باید متذکر شد که بر اساس پاراگراف سوم ماده ۴ قانون اساسی جمهوری بوسنی و هرزگوین، اعضای مجالس مردم و نمایندگان به هیچ عنوان مجرم شناخته نمی شوند یا مورد اتهام سیاسی قرار نمی گیرند.^{۳۹} این در صورتی است که اعمال و رفتار نمایندگان در جهت وظایف پارلمانی باشد.^{۴۰}

(د) مصونیت پارلمانی در ترکیه

ترکیه از جمله کشورهای است که حاکمیت ملی را در قالب رژیم پارلمانی تک مجلسی پذیرفته است. قانون اساسی جدید جمهوری ترکیه مصوب ۱۷ اکتبر ۲۰۰۱ میلادی است و مشتمل بر ۱۷۷ ماده می باشد.

36-<http://WWW.parlament.al/english/dis-kus/dis-kus.html>

37-**Article 22 of Constitution of Albany:**

(1) The deputy to the People's Assembly enjoys immunity.

(2) The deputy cannot be prevented from accomplishing his duties and obtaining the data which are not state secret.

(3) The deputy cannot be controlled, detained, arrested, or penally prosecuted without the consent of the People's Assembly. The deputy may be detained without the consent of the People's Assembly only in cases when he commits an apparent and grave crime.

(4) The deputy has no legal responsibility for the acts he makes and the stands he adopts while performing his duty as deputy or for the vote he casts.

Article 4 of Constitution of bosnia and Herzegowin:

(j) Delegates and Members shall not be held criminally or civilly liable for any acts carried out within the scope of their duties in the Parliamentary Assembly.

38- http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/bkoooo_.html

درخصوص مصونیت پارلمانی در ترکیه باید اذعان داشت که اعضای مجلس ملی ترکیه برای اظهارنظر و آرای خود در مورد عملکردها و فعالیتهای پارلمانی و در قبال آرائی که در مجلس و در مقابل نمایندگان ابراز می کنند مصون هستند و نمی توان علیه آنان ادعایی کرد، مگر اینکه ، مجلس ملی در مورد پیشنهاد محکمه در مورد رسیدگی به فعالیتهای نمایندگان در خارج از چهارچوب وظایف نمایندگی تصمیم دیگری اتخاذ کند.^{۴۱}

ه) مصونیت پارلمانی در یمن

قانون اساسی جمهوری یمن مصوب ۱۶ مه ۱۹۹۱ دارای ۱۳۶ ماده می باشد. بر اساس ماده ۴۰ قانون اساسی این کشور، قوه مقننه تک مجلسی است و قانونگذاری به مجلس نمایندگان اختصاص دارد. اعضای مجلس نمایندگان برای یک دوره چهار ساله انتخاب می شوند .

مواد ۶۳ و ۶۴ قانون اساسی این کشور به مصونیت نمایندگان اختصاص دارد . اعضای مجلس نمایندگان مسئول مسائل ناشی از نظریات یا قضایایی که مجلس یا کمیته ها بیان می کنند نیستند. همچنین آنها برای موضوعی که در حین ارتکاب انتخابات در نشستهای خصوصی یا عمومی می گویند نباید بازخواست شوند .

ماده ۶۳ قانون اساسی یمن مقرر می دارد: اعضای مجلس نمایندگان مسئول مسائل ناشی از بیان عقاید، یا نظرات و یا آراء خود که در مجلس یا در کمیته های آن اظهار می کنند نیستند . همچنین آنها نباید برای موضوعی که در حین انتخابات در نشستهای خصوصی یا عمومی می گویند بازخواست شوند. و مصونیت شامل مورد افتراء یا ایراد تهمت توسط نمایندگان نمی شود .^{۴۲}

همچنین بر اساس ماده ۶۴ قانون اساسی این کشور : اعضای مجلس نمایندگان نباید جز با اجازه مجلس بازجوئی ، تفحص ، بازداشت ، زندانی یا جریمه شوند . این مصونیت برای موردی که یکی از نمایندگان حین ارتکاب جرم

39- Article 83 of Constitution of Turkey. Members of the Turkish Grand National Assembly shall not be liable for their votes and statements concerning parliamentary functions, for the views they express before the Assembly, or unless the Assembly decides otherwise on the proposal of the Bureau for that sitting, for repeating or revealing these outside the Assembly.

A deputy who is alleged to have committed an offence before or after election, shall not be arrested, interrogated, detained or tried unless the Assembly decides otherwise. This provision shall not apply in cases where a member is caught in the act of committing a crime punishable by a heavy penalty and in cases subject to Article 14 of the Constitution if an investigation has been initiated before the election. However, in such situations the competent authority shall notify the Turkish Grand National Assembly immediately and directly.

The execution of a criminal sentence imposed on a member of the Turkish Grand National Assembly either before or after his election shall be suspended until he ceases to be a member; the statute of limitations does not apply during the term of membership.

Investigation and prosecution of a re-elected deputy shall be subject to whether or not the Assembly lifts immunity in the case of the individual involved.

Political party groups in the Turkish Grand National Assembly shall not hold discussions or take decisions regarding parliamentary immunity.

40- Article 63 of Constitution of Yemen: Members of the House of Representatives are not liable for issues they raise in the House, or the opinions and judgments they express in the House or in its committees. Also, they shall not be liable for positions they take when voting in public or private meeting. However, this does not apply to any defamation or slander committed by members.

دستگیر شود شامل نمی گردد. در صورت بازداشت اعضای مجلس، این مورد باید بلافاصله به اطلاع مجلس نمایندگان رسانیده شود، و باید صحت موضوع پیگیری شود و اگر مجلس در ایام تعطیلات باشد، باید در اولین نشست آتی خود از جریان مطلع شود.^{۴۳}

چنانچه ملاحظه می گردد، حتی اگر نماینده ای مرتکب جرم گردد، بدون اجازه مجلس قابل بازداشت نیست و کلیه مراحل تحقیق و تفحص و بازداشت باید با اطلاع مجلس نمایندگان باشد.

(و) مصونیت پارلمانی در پاکستان

در پاکستان، قوه مقننه از ریاست جمهوری، مجلس ملی و مجلس سنا تشکیل شده است. مجلس ملی دارای ۳۴۲ نماینده است که به مدت ۵ سال در انتخابات ۱۰ اکتبر ۲۰۰۲ میلادی انتخاب گردیدند. این مجلس توسط رئیس جمهور پاکستان قابل انحلال است. مجلس سنا دارای ۱۰۰ سناتور می باشد و مدت عضویت در این مجلس ۶ سال است. مجلس سنا قابل انحلال نیست.

در پاکستان برطبق ماده ۶۶ قانون اساسی در خصوص مصونیت پارلمانی آمده است؛ اعضای مجلس باید آزادی اظهار نظر داشته باشند و هیچ نماینده ای در مقابل اظهار نظرات و یا رأیهایی که در مجلس شورا داده است در مقابل هیچ دادگاهی مسئول نیست^{۴۴} و همچنین کسی که این نظرات را چاپ و انتشار نموده است نیز مسئول نمی باشد^{۴۵}

(ز) مصونیت پارلمانی در مصر

41- **Article 64 of Constitution of Yemen:** Members of the House of Representatives may not be investigated, searched, arrested, jailed, or subjected to any other penalty except with the authorization of the House. However, this does not apply if a member of the House is caught in *flagrante delicto*. In this case, the House should be immediately notified and it shall verify the validity of the measures taken. If the House is not in session, an authorization must be sought from the House's Bureau and the House shall be informed of the action taken in its next meeting.

42- **Article 66 of Constitution of Pakistan:** (1) Subject to the Constitution and to the rules of procedure of [Majlis-e-Shoora (Parliament)], there shall be freedom of speech in [Majlis-e-Shoora (Parliament)] and no member shall be liable to any proceedings in any court in respect of anything said or any vote given by him in [Majlis-e-Shoora (Parliament)], and no person shall be so liable in respect of the publication by or under the authority of [Majlis-e-Shoora (Parliament)] of any report, paper, votes or proceedings. (2) In other respects, the powers, immunities and privileges of [Majlis-e-Shoora (Parliament)], and the immunities and privileges of the members of [Majlis-e-Shoora (Parliament)], shall be such as may from time to time be defined by law and, until so defined, shall be such as were, immediately before the commencing day, enjoyed by the National Assembly of Pakistan and the committees thereof and its members. (3) Provision may be made by law for the punishment, by a House, of persons who refuse to give evidence or produce documents before a committee of the House when duly required by the chairman of the committee so to do: Provided that any such law- (a) may empower a court to punish a person who refuses to give evidence or produce documents; and (b) shall have effect subject to such Order for safeguarding confidential matters from disclosure as may be made by the President. (4) The provisions of this Article shall apply to persons who have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, [Majlis-e-Shoora (Parliament)] as they apply to members. (5) In this Article, [Majlis-e-Shoora (Parliament)] means either House or a joint sitting, or a committee thereof.

^{۴۵} عباسعلی عمید زنجانی، منبع پیشین، ۱۳۶۸، ص. ۲۵۱.

نظام حکومتی مصر ریاستی — پارلمانی است. نظام قانونگذاری در این کشور توسط یک مجلس به نام مجلس عوام اداره می گردد. در آخرین انتخابات پارلمان که در ۱۸ اکتبر ۲۰۰۰ میلادی برگزار شد، تعداد ۴۵۴ نماینده به مجلس عوام راه یافتند که از میان آنها تعداد ۱۱ نفر نماینده زن در این مجلس حضور دارند. دوره نمایندگی در مجلس عوام مصر ۵ سال می باشد.

بر اساس مفاد ماده ۹۸ قانون اساسی جمهوری عربی مصر مصوب ۲۹ آوریل ۱۹۹۱ میلادی، اعضای مجلس عوام برای بیان نظریات و عقاید خود در دوره نمایندگی در مجلس و یا کمیته های تخصصی آن مصون از تعرض می باشند.^{۴۶} همچنین، در ماده ۹۹ قانون اساسی این کشور تصریح گردیده است که مگر در موارد ارتکاب جرایم سنگین، هیچ عضوی از مجلس عوام تحت پیگرد قضایی قرار نمی گیرد. اگر مجلس در هنگام تعقیب نماینده نشست نداشته باشد، اجازه رئیس مجلس باید گرفته شود و نمایندگان مجلس باید در اولین نشست خود از جریان پیگرد مطلع گردند.^{۴۷}

ح) مصونیت پارلمانی در سوریه

قانون اساسی جمهوری سوریه در ۱۳ مارس ۱۹۷۳ میلادی تصویب گردید و دارای ۱۵۶ ماده می باشد. مجلس خلق مسئولیت قوه مقننه را برعهده دارد. انتخابات اعضای این مجلس از طریق انتخابات عمومی و مستقیم صورت گرفته و دوره نمایندگی اعضای این مجلس چهار سال می باشد. مواد ۶۶ و ۶۷ قانون اساسی سوریه، مصونیت پارلمانی اعضای مجلس خلق را پیش بینی کرده است.

بر اساس ماده ۶۶ قانون اساسی سوریه، نمایندگان مجلس خلق این کشور جهت اظهار نظر و آراء خود از پیگرد قضائی و جهت ارتکاب جرم در طی جلسات نشست مجلس معاف می باشند.^{۴۸} همچنین به هنگام ارتکاب جرم توسط نمایندگان، بدون اجازه هیئت رئیسه مجلس امکان بازداشت و تعقیب کیفری نمایندگان وجود ندارد.^{۴۹}

44- Article 98 de la Constitution de l Egypte:

Les membres de l'Assemblée du Peuple ne peuvent être inquiétés pour les idées et les opinions qu'ils émettent dans l'exercice de leurs fonctions au sein de l'Assemblée ou de ses commissions.

45- Article 99 de la Constitution de l Egypte:

Sauf en cas de flagrant délit, il n'est permis d'engager des poursuites pénales contre un membre de l'Assemblée du Peuple qu'après autorisation de l'Assemblée.

Durant les intersessions cette autorisation doit être sollicitée du Président de l'Assemblée.

L'Assemblée doit être saisie dès sa première réunion des mesures qui auront été prises à ce sujet.

46- Article 66 [Indemnity] of Constitution of Syria:

Members of the Assembly are not accountable before criminal or civil courts for any occurrences or views they express, in voting in public or secret sessions, or in the activities of the various committees.

47- Article 67 [Immunity] of Constitution of Syria:

Members of the Assembly enjoy immunity throughout the term of the Assembly. Unless they are apprehended in the act of committing a crime, no penal measures can be taken against any member without the advance permission of the Assembly. When the Assembly is not in session, permission must be

ط) مصونیت پارلمانی در الجزایر

قانون اساسی جمهوری الجزایر مصوب ۲۸ نوامبر ۱۹۹۶ دارای ۱۸۲ ماده می باشد. قوه مقننه در این کشور دو مجلسی است و متشکل از مجلس ملی خلق و مجلس شورای ملی می گردد. بر اساس قانون اساسی این کشور مصونیت پارلمانی پیش بینی شده است. مواد ۱۰۹، ۱۱۰، و ۱۱۱ این قانون اساسی به مصونیت نمایندگان پارلمان اختصاص دارد.

ماده ۱۰۹ قانون اساسی مقرر داشته است که در مدت نمایندگی، اعضای پارلمان از مصونیت برخوردار می باشند و هیچ نماینده ای به دلیل اظهار عقاید و آراء خود در هنگام تصویب قوانین مورد پیگرد قضائی قرار نمی گیرد.^{۵۰} ماده ۱۱۰ قانون اساسی الجزایر اجازه اکثریت نمایندگان مجلس ملی را برای صدور مجوز پیگرد قضائی نسبت به نماینده ای که مرتکب جرم گردیده است برای رفع مصونیت پارلمانی لازم می داند.^{۵۱}

ماده ۱۱۱ قانون اساسی این کشور مقرر می دارد که در هنگام ارتکاب جرایم مشهود توسط نماینده مجلس ملی که منجر به بازداشت او می گردد، دبیرخانه مجلس باید فوراً از اقدامات قضائی مطلع گردد. و پارلمان الجزایر، با درخواست توقف پیگرد یا آزادی نماینده مجلس ملی تصمیم مقتضی اتخاذ می کند.^{۵۲}

ملاحظه می گردد که در غالب کشورهای مورد مطالعه، اصل مصونیت پارلمانی در قوانین اساسی کشورها به شکل متفاوت پذیرفته شده است. در اکثر کشورهای مورد مطالعه، مصونیت پارلمانی به مفهوم عدم مسئولیت در مقام ایفای وظایف نمایندگی پذیرفته شده است. اما مصونیت پارلمانی به مفهوم تعرض ناپذیری یا مصونیت قضائی نمایندگان به شکل کامل مقرر نگردیده است. در برخی از قوانین دوره تعرض ناپذیری نمایندگان پارلمان محدود

---

obtained from the President of the Assembly. As soon as it convenes, the Assembly is notified of the measures taken.

48- Article 109 of Constitution of Algeria:

(1) Parliamentary immunity is recognized to deputies and members of the Council of Nation during the period of their mandate.

(2) They cannot be subject to lawsuits, arrest, or in general, to any civil or penal action or pressure because of opinions they expressed, utterances they made or votes they gave during the exercise of their mandate.

49- Article 110 of Constitution of Algeria:

Lawsuits cannot be instituted against a deputy or a member of the Council of Nation for crime or infringement unless there is an explicit renunciation of the concerned or an authorization according to the case from the People's National Assembly or the Council of Nation which decides by the majority of its members to lift the immunity.

50- Article 111 of Constitution of Algeria:

(1) In case of flagrant infringement or flagrant crime, the deputy or the member of the Council of Nation may be arrested. The bureau of the People's National Assembly or of the Council of Nation, depending on the case, is informed immediately.

(2) The informed bureau may ask the suspension of lawsuits and the liberation of the deputy or the member of the Council of Nation; it will then be proceeded according to the provisions of Article 110 above mentioned.

و در بیشتر موارد مساوی است با دوره اجلاس پارلمانی، لیکن عدم مسئولیت نماینده محدود نیست. حال، ضروری است تا جایگاه مصونیت پارلمانی در ایران تجزیه و تحلیل گردد.

۵. مصونیت پارلمانی در ایران

الف- مصونیت پارلمانی در قانون اساسی مشروطیت

در قانون اساسی مشروطه مصونیت به معنای اخص یا مصونیت از تعرض در اصل ۱۲ پیش بینی شده بود که با توجه به اصل مذکور و ماده ۱۶۷ آئین نامه داخلی مجلس شورای ملی، نمایندگان از هرگونه تعرض و تعقیب مصون بودند، مگر اینکه نماینده ای به ارتکاب جنحه و جنایتی متهم می شد که در این صورت وزیر دادگستری باید گزارشی راجع به موضوع اتهام و دلایل و مدارک قانونی آن به مجلس تقدیم می کرد. گزارش مزبور در اولین جلسه علنی مجلس قرائت و بدون مذاکره به کمیسیون قوانین دادگستری ارجاع می شد. اگر نماینده ای در حین ارتکاب جنایت در خارج از محوطه مجلس دستگیر می شد، باید فوراً به مجلس شورای ملی اعزام می گشت. در این مورد و همچنین در موردی که یکی از نمایندگان در محوطه مجلس شورای ملی در حین ارتکاب جنحه و جنایت دستگیر می گردید، گزارش امر در اولین جلسه علنی مجلس قرائت و بدون بحث به کمیسیون قوانین دادگستری مجلس ارجاع می شد.

در کلیه موارد مذکور توقیف موقت متهم با اجازه رئیس مجلس بعمل می آمد و ادامه توقیف یا استخلاص او منوط به نظر کمیسیون قوانین دادگستری بود (انصاری، بی تا: ۸۲).

مصونیت پارلمانی در اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطه چنین مقرر شده بود: « به هیچ عنوان و به هیچ دست آویز، کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی حق ندارد متعرض اعضای آن شود و اگر احیاناً یکی از اعضا علناً مرتکب جنحه یا جنایتی شود و در حین ارتکاب جنایت دستگیر گردد، باز باید اجرای سیاست درباره او به استحضار مجلس باشد.»

از این اصل چنین مستفاد می گردد که حدود مصونیت پارلمانی در ایران دارای وسعت زیادی بود، چراکه اصل ۱۲ اولاً بطور مطلق نمایندگان را از هرگونه تعرضی از ناحیه هر کس باشد مصون می دانست، لذا نماینده مجلس را نمی شد توقیف کرد. ثانیاً، در جرایم مشهود نیز اجرای سیاست منوط به استحضار مجلس بود.

البته مراد از کلمه استحضار صرفاً کسب اجازه قبلی نیست بلکه به نظر می رسد فقط اعلام اجرای سیاست به مجلس باشد. در ماده ۱۶۷ آئین نامه داخلی مجلس شورای ملی سابق آمده است که هرگاه نماینده ای به ارتکاب جنحه یا جنایتی متهم شود، اعم از اینکه تاریخ عمل منشأ اتهام زمان نمایندگی یا قبل از آن باشد، وزیر دادگستری باید گزارشی مشتمل بر موضوع اتهام و دلایل و مدارک قانونی آن به مجلس شورای ملی تقدیم دارد. گزارش مزبور در اولین جلسه علنی مجلس قرائت و بدون مباحثه به کمیسیون قوانین ارجاع می شد.

در ماده ۱۶۸ همان آئین نامه نیز ذکر گردیده است که اگر نماینده ای در حین ارتکاب جنایت در خارج از محوطه مجلس دستگیر شود، نظر به اصل ۱۲ قانون اساسی، متهم باید فوراً به مجلس شواری ملی اعزام گردد و در این مورد گزارش جریان در اولین جلسه علنی مجلس قرائت و بدون مباحثه به کمیسیون قوانین دادگستری رجوع شود. آنچه از ماده ۱۶۹ مستفاد می گردد، این است که توقیف نماینده در مجلس فقط در صورتی میسر است که اولاً جرم از درجه جنحه و یا جنایت باشد و ثانیاً، نماینده در حین ارتکاب جرم دستگیر شده باشد و از تصریح به اینکه توقیف نماینده با اجازه رئیس مجلس انجام می گردد، معلوم می شود که نسبت به توقیف نماینده در خصوص امور خلاف حکمی مقرر نشده بود. بهر حال توقیف نماینده با رعایت شرایط قسمت اول از اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطه انجام می گردید.

البته اعضاء مجلس سنا نیز طبق آئین نامه داخلی خود که مشابه همین مقررات مجلس شواری ملی بود و نیز به موجب قانون اجازه اجرای نظامنامه انتخابات مجلس سنا مصوب ۱۳۲۸، از مصونیت مذکور در اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطه به همین ترتیب استفاده می نمودند^{۵۳}

ب- مصونیت پارلمانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی

مصونیت پارلمانی در اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی به این صورت پیش بینی گردید: (نمایندگان مجلس در ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده اند یا آرای که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده اند تعقیب یا توقیف کرد.) اصل مذکور بدین طریق امنیت خاطر مبعوثان ملت را در ایفای وظیفه خطیر نمایندگی فراهم نموده و مشارکت آنان را در امور جاری کشور بدون دغدغه خاطر امکان پذیر داشته است^{۵۴}.

نکته اینکه مصونیت نمایندگان پارلمان در مجلس شورای اسلامی نسبت به مصونیت پارلمانی قانون اساسی مشروطه فقط محدود به مصون بودن از تعقیب بلحاظ اظهار نظر و رأی در مقام ایفای وظایف نمایندگی است. بنابراین در سایر موارد هیچگونه مصونیتی برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی در خصوص ارتکاب جرم و توقیف پیش بینی نشده است.

لذا، آنها مانند سایر افراد در مقابل قانون یکسان و تابع مقررات آئین دادرسی کیفری و قانون جزا هستند. حتی مرجع ذی صلاح برای رسیدگی به جرایم نماینده مجلس نیز از عموم مردم مستثنی نبوده و دادگاههای عمومی صالح برای رسیدگی هستند.

در این خصوص اداره حقوقی وزارت دادگستری طی نظریه ای به شماره ۱۹۸۳ / ۷ به تاریخ ۱۳۶۱/۴/۱۵ چنین اظهار کرده است:

۵۳ راستین، منصور، مقررات کیفری در امور دولتی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۵۲، ص. ۱۶۷.

۵۴ هاشمی، محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دادگستر، ۱۳۷۲، ج ۲، ص. ۱۵۶.

با توجه به اینکه در خصوص چگونگی تعقیب نمایندگان مرجع رسیدگی خاص پیش بینی نشده و با توجه به اصل ۲۰ قانون اساسی که همه افراد جامعه در برابر قانون یکسانند و نمایندگان مجلس شورای اسلامی هم از این اصل مستثنی نیستند، مرجع صالح برای رسیدگی به جرایم آنان برابر اصول دادگاه محل وقوع جرم است (آخوندی، ۱۳۶۸: ۱۲۶).

نکته دیگر آنکه، در اصل ۸۶ فقط مصونیت از نوع عدم مسئولیت پیش بینی شده است و مصونیت نوع دوم یعنی مصونیت از تعرض مقرر نشده است. و این امر، به وضوح تمایز مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی جمهوری اسلامی از حقوق اساسی مشروطیت را بیانگر است.

البته در قسمتی از اصل هفتاد و یکم پیش نویس قانون اساسی فعلی پس از اصلاحاتی که در کمیسیون داخلی مجلس بررسی قانون اساسی بعمل آمد، موضوع منع تعرض نمایندگان چنین پیش بینی شده بود:

اگر نماینده ای مرتکب جنحه یا جنایتی مشهود شود، مورد تعقیب قرار می گیرد. ولی جریان دستگیری او باید فوراً به آگاهی مجلس برسد و تحقیق دادرسی با حضور نماینده مبعوث مجلس انجام پذیرد. در صورتی که نماینده ای به ارتکاب جرم غیر مشهود متهم شود توقیف و بازداشت او قبل از محکومیت در دادگاه مشروط به اجازه مجلس است ولی محاکمه او در دادگاه صالح به صورتی که مزاحم ایفای وظایف نمایندگی او در اثنای دادرسی نباشد و اجرای حکم قطعی دادگاه درباره او نیازی به اجازه مجلس ندارد.

نظریه مشورتی ۷/۵۶۱۳ - ۱۳۶۴/۱۰/۱ اداره حقوقی صادرات دادگستری در همین مورد است که چنین می گوید:

با توجه به اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نمایندگان مجلس شورای اسلامی در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار رأی خود کاملاً آزادند و نمی توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس ابراز نموده اند یا آراییی که داده اند تعقیب نمود و مصونیت پارلمانی آنان در این حدود است و مصونیت دیگری برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی در قانون اساسی و قوانین دیگر پیش بینی نشده است. بنابراین، چه قبل از انتخاب به سمت نمایندگی و چه بعد از آن مانند عموم مردم تابع مقررات آئین دادرسی کیفری و قانون مجازات عمومی است^{۵۵}

۵۵ آخوندی، محمود، آئین دادرسی کیفری، تهران، وزارت ارشاد ۱۳۶۸، ج ۱، ص ۱۲۶.

۶. نتیجه گیری

با بررسی مصونیت پارلمانی در ایران و برخی از کشورهای جهان ملاحظاتی به شرح ذیل را می توان ارائه کرد:

۱- مصونیت پارلمانی به شکل مطلق با اصل مساوات در حقوق عمومی سازگاری ندارد. با بررسی حقوق اسلام نیز ملاحظه می گردد که مساوات به طور مطلق و بدون قید و شرط مقرر شده است. چنانچه، منابع اصلی حقوق اسلامی نیز مؤید این نکته است. بر اساس آیه شریفه ۱۳ سوره مبارکه حجرات، اسلام بین افراد، جوامع و ملتها مساوات تام قائل است. چراکه همه انسانها در برابر خداوند بطور یکسان مسئولند و نیز نسبت به افراد دیگر جامعه وظایف مشترکی برعهده دارند، زیرا همگی مخلوق خداوند و عضو جامعه اند.

همچنین، بر اساس حدیث صحیح از پیغمبر اکرم (ص) «الناس امام الحق سواء» تمام مردم در برابر حق که همان قانون الهی است یکسان و برابرند.

بنابراین، اصل مساوات و برابری نخستین پایه اجتماعی اسلام محسوب می گردد و مصونیت پارلمانی با اصل مساوات اشخاص در برابر قانون منافات دارد.

۲- اصل مصونیت پارلمانی در قوانین اساسی کشورها به شکل متفاوت پذیرفته شده است. در غالب کشورهای مورد مطالعه، مصونیت پارلمانی به مفهوم عدم مسئولیت در مقام ایفای وظایف نمایندگی پذیرفته شده است. اما مصونیت پارلمانی به مفهوم تعرض ناپذیری یا مصونیت قضائی نمایندگان به شکل کامل مقرر نگردیده است. در برخی از قوانین دوره تعرض ناپذیری نمایندگان پارلمان محدود و در بیشتر موارد مساوی است با دوره اجلاس پارلمانی، لیکن عدم مسئولیت نماینده محدود است. قوانین اساسی بعضی از کشورها به منظور جلوگیری از سوءاستفاده نماینده قیود و محدودیت هایی بر آن پیش بینی کرده اند چنانچه قانون اساسی آلمان مقرر داشته است، مصونیت نماینده شامل اهانت و توهین نیست ولو هنگام انجام وظایف نمایندگی این جرم ارتکاب یابد.

در ایران نیز، اگر چه در اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطیت، مصونیت پارلمانی به مفهوم تعرض ناپذیری نمایندگان در هنگام ارتکاب جرم مقرر گردیده بود، اما، در اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، صرفاً عدم مسئولیت نمایندگان مجلس در قبال اظهارات و آراء مقرر گردیده است، و آزادی اظهار عقیده شامل آزادی در توهین به شرع و مقدسات نمی گردد، بلکه به معنی آزادی بیان نمایندگان در مقام ایفای وظایف نمایندگی است، آن هم با حفظ این نکته که نیاستی به شرع و مقدسات توهین شود.

دیگر اینکه، در قانون اساسی جمهوری اسلامی، مصونیت تشریفاتی برای نمایندگان مجلس شورای اسلامی پیش بینی نشده است، و اگر نماینده ای مرتکب جنحه یا جنایتی شود باید مورد تعقیب قرار گیرد و از مصونیت پارلمانی برخوردار نخواهد بود.

۳- به طور کلی، برای مصونیت پارلمانی محدودیت هایی وجود دارد که جزییات این حدود و محدودیتها در کشورهای جهان متفاوت است.

۱) توقیف نماینده در جرایم مشهود

جرم مشهود استثنایی بر مصونیت پارلمانی به معنای اخص است و اکثر قوانین اساسی، جرایم مشهود نمایندگان را مشمول اصل مصونیت ندانسته اند. لذا دستگیری و تعقیب اعضای مجلس که در معرض چنین اتهامی قرار گرفته باشند بدون احتیاج به تشریفات خاص و یا لزوم تصویب مجلس اصولاً بلا اشکال است.

عدم مصونیت پارلمانی در جرایم مشهود در همه جا یکسان نیست. چنانچه بر طبق بند ۱ اصل ۱۲ قانون اساسی مشروطه، نمایندگان را که مرتکب جرائمی از نوع خلاف می شدند، بدون اجازه پارلمان قابل تعقیب بودند و علت آن این بود که مجازات مقرر اعم از جریمه نقدی و یک یا چند روز حبس، مبنای با انجام وظایف نمایندگی نداشت، در جمهوری فدرال آلمان نیز مصونیت پارلمانی فقط تا یک روز پس از ارتکاب جرم ادامه دارد، و در یوگسلاوی منحصر به جرایمی است که حداقل مجازات آن پنج سال حبس باشد.

۲) انحصار مصونیت از تعرض در امور جزایی

در غالب قوانین اساسی کشورها نمایندگان مجلس در دعاوی حقوقی که علیه آنها مطرح می شود مصونیتی ندارند و لذا می توان آنها را طرف دعوی حقوقی و مدنی قرارداد و در صورت محکومیت علیه آنها اجراییه صادر نمود و اموالشان را توقیف کرد. چنانچه در این خصوص، در ماده ۱۹۰ آئین نامه داخلی مجلس شورای ملی سابق مقرر شده بود:

موارد فوق ناظر به دعاوی حقوقی بر نمایندگان نیست و امور حقوقی مستقیماً و طبق مقررات عمومی مربوط به مراجع صالحه قضایی خواهد بود.

۳) اختصاص مصونیت از تعرض نسبت به شخص نماینده

مصونیت نماینده جزء لاینفک و لایتجزای مصونیت شخصی است و در مورد بستگان نماینده، مصونیت پارلمانی را نمی توان به آنها تسری داد.

با عنایت به موارد مشروحه فوق به نظر می رسد که تلاش قانونگذاران می بایست در مسیر اجرای اصل مساوات و کاهش مصونیت پارلمانی باشد، تا اجرای عدالت اجتماعی با محدودیت ها و استثنائاتی از قبیل مصونیت پارلمانی مواجه نگردد.

منابع و مأخذ

الف- منابع فارسی:

- ۱- ابوالحمد، عبدالحمید، حقوق اداری ایران، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
- ۲- انصاری، مسعود، مصونیت های قانونی، تهران، بی نا، بی تا.
- ۳- آخوندی، محمود، آئین دادرسی کیفری، تهران، وزارت ارشاد ۱۳۶۸، ج ۱.
- ۴- بوشهری، جعفر، حقوق اساسی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۵۵، ج ۱.
- ۵- حسینی نژاد، حسینقلی، مسئولیت مدنی، تهران، شهید بهشتی ۱۳۷۰.
- ۶- دادفر، حبیب، پارلمان، تهران، اطلاعات ۱۳۴۲.
- ۷- راستین، منصور، مقررات کیفری در امور دولتی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۵۲.
- ۸- صفار، محمدجواد، آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۷۰.
- ۹- صفار، محمد جواد، شخصیت حقوقی، تهران، دانا ۱۳۷۳.
- ۱۰- ضیایی بیگدلی، محمدرضا، حقوق بین الملل عمومی، تهران، گنج دانش ۱۳۷۴.
- ۱۱- طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران، گنج دانش، ۱۳۷۸، ج ۲.
- ۱۲- طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، آزادی های عمومی و حقوق بشر، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
- ۱۳- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴، ج ۲.
- ۱۴- عمید زنجانی، عباسعلی، فقه سیاسی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۸، ج ۱.
- ۱۵- علی آبادی، عبدالحسین، حقوق جنایی، تهران، بینا، ۱۳۶۱، ج ۱.
- ۱۶- قاسم زاده، قاسم، حقوق اساسی، تهران، دانشگاه تهران ۱۳۶۱.
- ۱۷- قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۸، ج ۱.
- ۱۸- کاتوزیان، ناصر، وقایع حقوقی، تهران، بهنشر، ۱۳۷۲.
- ۱۹- کاتوزیان، ناصر، ضمان قهری و مسئولیت مدنی، تهران، دهخدا، ۱۳۶۲.
- ۲۰- کاتوزیان، ناصر، فلسفه حقوق، تهران، بهنشر، ۱۳۶۶.
- ۲۱- لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش، ۱۳۶۳.
- ۲۲- لنگرودی، محمدجعفر، حقوق اسلامی، تهران، گنج دانش ۱۳۷۰.
- ۲۳- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱، ج ۲.
- ۲۴- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱، ج ۳.
- ۲۵- مدنی، جلال الدین، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران، همراه، ۱۳۷۰.
- ۲۶- نبوی، جمشید، نظام سیاسی اتحاد جماهیر شوروی سابق، دانشگاه تهران ۱۳۷۵.
- ۲۷- وزیري، ناصر، جمهوری پنجم فرانسه، تهران، بی نا، بی تا.

۲۸- هاشمی ، محمد ، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران ، تهران ، دادگستر ، ۱۳۷۲ ، ج ۲ .

۲۹- صورت مذاکرات نهایی مجلس خبرگان قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۵۸ .

۳۰- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۳۱- قانون اساسی مشروطیت

ب- منابع لاتین

- 1- Brazier Harold-J., Constitution Reform, , Oxford, Oxford University Press ,1998.
- 2- De Gunten B., Martin E., Niogret M. , Les Institution de la France, Paris, Nathan, 1997.
- 3- Kelly Alfered H., Haribson Winfred A., Belz Herman, . The American Constitution Its Origins and Developpment, , New York, London, Norton & Company, 1991.
- 4-Trotabas, Louis, Isoart, Paul, Droit Public, Paris, L.D.J.E, 1996.
- 6-La Constitution de La France
- 7-The Constituion of USA
- 8-The Constituion of Germany
- 9-The Constituion of Russia
- 10-The Constituion of Japon
- 11-The Constituion of Yemen
- 12-The Constituion of Syria
- 13-The Constituion of Turkey
- 14-La Constitution de La Belgique
- 15-La Constitution de l Egypte
- 16-La Constitution du Liban
- 17-The Constituion of Turkey
- 18-The Constituion of Albany
- 19-The Constituion of Algeria
- 20-The Constitution of Bosnia and Herzegowin